

A NÉPMŰVÉSZET TEGNAP ÉS MA A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG VÁNDORGYÜLÉSÉRŐL

Hetedik alkalommal rendezték meg Pécssett szeptember 23-a és 26-a között a Somogy megye kezdeményezésére megindult s ma már hagyományossá vált Dél-Dunántúli Népművészeti Hetet Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye részvételével. A megmozdulás célja az első pillanattól kezdve e tájegység népművészetének megmentése, ápolása és bemutatása volt. A cél nemes, hisz ez a vidék igen színes, változatos, több nemzetiségű lakossága még ma is két és fél ezer népművészeti együttesben és csoportban fáradozik népi kincseinek megőrzésén és megmutatásán. Van is mit megmutatniok. A Dél-Dunántúl mindig híres volt népművészetéről, többek közt a vidék anyagi kultúrájának megfelelő építészetéről. Ez a vidék a talpas házak, festett famennyezetű, kazettás református templomok hazája. A mi Szlavóniánkban, Baranyánkban megszokott talpas házak, sajnos, itt már egyre gyorsabb tempóban ritkulnak, a komfortos új házak kiszorítják őket, ezért kb. 1000 objektumot tettek védetté, meghagyva őket eredeti környezetükben és funkciójukban.

A gyűjtés, a hagyomány ápolása és másoknak, a nagyközönségnek megmutatása a szakembereken kívül a lelkes amatőröknek is köszönhető, akik akár mint gyűjtők, akár mint táncosok, énekesek, szereplők a népi játékokban, akár mint szövők, hímezők egyaránt lelkes segítői a hivatásos szaktudósoknak. A Népművészeti Hetet azonban nemcsak a népművészeti termékek bemutatására használják fel, hanem a velük kapcsolatos szakmai kérdések megtárgyalására is. Most is, ez alkalommal is a Népművészeti Hét keretében tartotta meg vándorgyűlését a Magyar Néprajzi Társaság. Körülbelül 400 magyar és külföldi néprajzos és közművelődési szakember vett részt a négynapos rendezvénysorozaton:

A következő nagyobb kérdéskomplexumokról esett szó:

1. Stílusváltozások a népművészetben a XIX. és XX. század folyamán és társadalmi összefüggéseik (bútor, népdal, tánc, művészet, építészet terén).

2. Művészetelméleti kérdések a népművészeti kutatásban (a paraszti környezet változása, a szép tárgyi jelentései, provincialitás és népi jelleg, a népi motívum metamorfózisa a képzőművészetben, a szóbeli és képi ábrázolás viszonya).

3. Népművészet és közművelődés (népművészeti örökség a közművelődésben, népzenei hagyomány a mai zenekultúrában, a népi iparművészet, fazekasság, íróasszonyok—átmenet a népművészetből a népi iparművészetbe, díszítőművészeti szakkörök, lakáskultúra, vizuális kultúra, építészet, életmód).

Már a felsoroltakból is látszik, hogy komplex elemzésnek vetették alá a XIX. és XX. századi népművészetet: Hofer Tamás fogalmazta meg ezt felszólalásában: „A néprajztudomány történetében először ülnek együtt a népzene, népköltészet, tárgyakat formáló népművészet, néptánc kutatói-történészek, művészettörténészek társaságában —, hogy megvitassák: az egyes kutatási ágak eredményei hogyan illeszthetők egységes képbe és a népművészet, folklór változása a XIX. században hogyan függ össze a paraszti rétegek történeti sorsával.” Mi a nyelvészek, főleg a nyelvjáráskutatók távollétét hiányoltuk.

Az érdekes, tanulságos, többször vitára serkentő beszámolókból néhány gondolatot szeretnénk kiragadni, hogy lássuk, mit is végzett a vándorgyűlés.

Ortutay Gyula akadémikus ünnepi beszédében külön kihangsúlyozta a népművészet, a néprajz kapcsolatát a közművelődéssel. Szerinte a néprajz az egész nemzet közművelődésében beépülve fejti ki hatását. De a néprajz feladata az is, hogy közös „művelődési anyanyelvet” alakítson ki az egységes műveltség érdekében. Persze nem könnyű ez a munka, mert még nagyon sok tennivaló van magában a néprajzban is, a kutatás még sok-sok megoldatlan kérdés kiderítésére vár, többek között az összehasonlító néprajz is még sok mindennel adós, de ez is csak a nemzeti kutatások eredményeire épülhet.

„A magyar népművészet történetét csak a legutóbbi időben kezdték meg. Csak mostanában kezdik az évtizedek során összegyűlt néprajzi tényanyag egyeztetését a konkrét történelmi folyamattal, a gazdasági-társadalmi változásokkal. Ma már nem vitás, hogy a népművészet történeti kepződmény, tudományos értékelése sem képzelhető el alakulástörténetének beható tanulmányozása nélkül.” (Csilléry Klára: *A népművészet változása a XIX. században és a XX. század elején.*)

„A XIX. században bekövetkezett társadalmi-gazdasági változás következménye a falusi életforma zárt, kötött, önellátó kereteinek fokozatos felbomlása, a parasztság életmódja, kultúrája alaposan megváltozik, új stílus jelentkezik a népzeneben, népköltészetben, díszítőművészetben, táncban. Az új stílus a szórakoztatást szolgálja. Ez az új stílus terjed el a szomszédos népeknél is.” (Vargyas Lajos: *A népzene új stílusának kialakulása.*)

„A lakóház is új tagolást vesz, anyagát, nagyságát, díszítését, tagolását most már reprezentáció szabja meg. A ház tüzelőberendezése is módosul a sütési-főzési technika megváltozására.” (Füzes Endre: *Változások és regionális különbségek Baranya paraszti építészetében.*)

„A népi kultúra tárgyi világának egyik jellemvonása, hogy a használati funkcióra készített eszközök és a díszítő funkciót vagy reprezentációt betöltő dísztárgy között nincs merev határ. A tárgyi világ ereje a funkcionális és az esztétikai szféra egymásba játszásában van, a szépen megformált tárgyak nem csak funkcionálisak, hanem optimálisan a vizualitásra is törekszenek.” (Németh Lajos: *A művészetelmélet és a népművészet.*)

Marosi Ernő *A provincialitás és a népi jelleg fogalmához* c. tanulmányában a következőket mondja többek között: „A provincializálódás — a magas művészethez mérten — a műalkotás struktúrájának elemivé egyszerűsödése, azaz hagyományos. A hagyományörző népművészet még ma sem egyértelmű, egybeesik sokszor a provinciális művészet fogalmával, azaz ősi művészeti kulturális állapotok hagyományát őrző, továbbfejlesztő + újabb művészeti jelenség + nemzeti jelleg hordozója, paraszti jellegű (a népe-nemzeti és paraszti jelleg azonosul). A népművészetképben jól megférnek egymással a falusi háziipar munkái, a városi kézműipar áruai, a manufaktúra, a gyáripar termékei: textil, kő- és cserépedény, de a polgárság használati tárgyai kívül esnek.”

„A XIX. századi művészetben erősen beépült a népművészet (az iparművészetben is a Magyar Iparművészeti Társulat segítségével), lásd Körösfői Kriesch Aladár faliszőnyegei, festményei, Csók István, Korniss Péter, Korniss Dezső, Rippl-Rónai József munkái. (Keserű Katalin: *A népi mutívum metamorfózisához a képzőművészetben.*)

A népművészet és a közművelődés kapcsolata témakörben szó esett még a Népművészeti Szövetkezetről, a népdalkörökről, a Fiatalok Népművészeti Stúdiójáról, a népi díszítőművészeti szakkörökről.

A Népművészeti Szövetkezet összekapcsolja a hagyományokat és a népművészeti árutermelést. Van tervező-modellező részlege, melynek célja a táj hagyományainak felgyűjtése, rendszerezése, ezeken az alapokon új formák kialakítása, a népművészeti hímzés, szövés műszaki fejlesztése... A népi kismesterségek művelői: fafaragó, kékfestő, vaskovács.” (Tompá Béláné: *Heves — egy népművészeti szövetkezet dokumentáló és alkotó tevékenysége.*)

„A népdalkörök, hangszeregyüttesek jó része ragaszkodik a hagyományhoz. A tanult népihangszer játékosok a táncházakban a magyar népzene legarchaikusabb tájainak dallama- és hangszerkultúráját terjesztik a városi fiatal-

ságban." (Olsvai Imre: *Népzenénk újjáéledése és továbbfejlesztése századunkban.*)

„A Fialatok Népművészeti Stúdiója nemcsak a legtehetségesebb ifjú népművészek alkotóműhelye, hanem őrzője s egyben tudatos és korszerű értelmezője a hagyomány továbbélésének, erjesztője az emberek alkotói aktivitásának — faragó, kerámia, textiles szakkörben dolgoznak, korszerű, a megváltozott életmódhoz igazodó népi tárgy- és játékkultúra-ápolói, eleven ösztönzői az alkotó, teremtő aktivitás tömeges kibontakozásának.” (Bánszky Pál: *A népművészet és a mindennapok tárgyai.*)

„A népi díszítőművészeti szakkörök olyan új típusú, a társadalom minden rétegét átfogó női közösségek, melyek tudatosan keresik a korszerű egyéni kifejezés lehetőségeit ruházati és lakástextiliumi alkotásokban a népművészettől illetve. 2000 ilyen szakkör működik szakemberek vezetésével... A szakkörök feltárják a textilhagyományokat és feldolgozzák, újra alkotják, nem reprodukálnak a kísérleti stúdiókban... A művészeti alkotótevékenység egy fajtája folyik itt, az eredményt kiállításokon mutatják be... A fővárosi építőipari női munkásszállásokon kézművesség címen kísérletezik a Népművelési Intézet a hímzés, szövés, játékkészítés ismertetésével és terjesztésével.” (Borbély Jolán: *Díszítőművészeti szakkörök, új kísérletek.*)

Figyelemre méltó megállapítást hallottunk Zelnik József *A népművészet és az ifjúság új kapcsolatának lehetőségei* c. előadásában: „Az új népművészeti mozgalmából nem a paraszti származású fiatalság veszi ki a részét. Számára az őt még esetleg körülvevő tárgyi és szellemi kultúra elavult. Értékét, rendjét, arányrendszerét már nem ismeri. Az értelmiségi fiatalság széles rétegeinél talált leginkább visszhangra az új népművészeti divat.”

Rendkívül érdekes és tanulságos a Néművelési Intézet *Lakáskultúra — vizuális kultúra* c. vizsgálatáról szóló beszámoló. A falusi lakáskultúra változását regisztrálja. Több lépcsőfokot lehet megkülönböztetni a változásban: 1) *feudálisparaszti lakás* (festett bútor, ácsolt láda, három osztású lakás), 2) *városiasodás*: régi bútorokkal, tárgyakkal berendezett egy szoba + tiszta szoba városi kispolgári ízléssel berendezve — *reprezentációra*. 3) *tiszta szoba modern bútorokkal*, a kispolgári kombinált a második vagy harmadik szobába szorul. A nyárikonyhában, kamrában található még néhány darab a paraszti bútorból... Az új lakásberendezési mód azonos mindenütt, minden helységben és szinte minden társadalmi szinten... A díszítőelemek közül a fényképgyűjtemény a falon csak falusi lakásban van meg. A régi szent sarok is megvan a modern lakásban is a sarkos szőnyeggel, fotelekkel.

Az előadások alapján azt lehetne végkövetkeztetésként levonni, hogy a népművészettel foglalkozni nemcsak a néprajz feladata, hanem komplex kutatásokra van szükség, segítségül kell hívni a történettudományt, művelődéstörténetet, gazdaságtörténetet, tárgyi néprajzot, lélektant, szociológiát, összehasonlító kutatásokat kell végezni, újabban felhasználni a szemiotikát is. Mindezek a tudományok csak segíthetik és előbbre vihetik a kutatásokat, már nem elégségesek a tárgyi vagy szellemi néprajz hagyományos eszközei és módszerei.

Mint az egyik hozzászóló megjegyezte, lassan már ismerni fogjuk a paraszti kultúrát, de nem ismerjük a nemesit. Tennivaló van még bőven.

A vándorgyűlés kísérő műsorában kapott helyet a kiállítások megtekintése és a Nemzeti Színházban két estén a magyar és nemzetiségi művészeti együttesek és szolisták bemutatója.

A Dél-Dunántúli Népművészeti Héten Baranya, Tolna, Somogy, Zala megye díszítőművészeti szakköreinek amatőr alkotói mutatkoztak be megyéjük textilhagyományainak feltárással és feldolgozásával. Ezek a szívvel-lelket győgyölködtető hímzéseket, faragásokat bemutató kiállítások hasznos és értékes illusztrációul szolgáltak a vándorgyűlés előadásaihoz. Minket különösebben az ismerős drávaszövi főkötők, ormánsági szőttesek, a délszláv fehér áttört hímzések ragadtak meg.

A Népművészeti Szövetkezet exportra szánt szebbnél szebb székely, horvát szőttesekét, hímzett mellényeket, blúzokat, faragott bútort, eszközöket, szobrokat, kerámiát, ötvösmunkákat állított ki.

A Fialat Népművészek Stúdiója kerámiát, fafaragást, textil-, bőr-, rézmunkát hozott a kiállításra. Tárgyaik jellemzője az egyszerűség, szépség, célszerűség. Szépen reprezentálják, hogy megtalálták a népművészet helyét, szerepét a modern, a változott környezetben és körülmények között.

Két estén a Pécsi Nemzeti Színházban Baranya, Tolna, Somogy, Zala megye magyar és nemzetiségi művészeti együttesének és szólistáinak bemutatója volt a kiállítások mellett a másik szép és élvezetes illusztráció az előadásokhoz. A lelkes amatőrök ének- és táncprodukciói szünni nem akaró tapsot váltottak ki a szakemberekből álló közönségből, így honorálva a szabad idejüket feláldozó, lelkesen, odaadással daloló, táncoló, fiatal és idős falusi amatőröket.

A jól sikerült tanulmányi kirándulások is gazdagították a résztvevők tudását, hisz a valóságban, a természetes környezetben ismerkedtek meg a táj népművészetével, műemlékeivel, a népi díszítőművészettel.

A szervezők, de különösen dr. Andrásfalvi Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság főtitkára, minden elismerést megérdemelnek! A vendéglátó Pécs városának és Baranya megyének köszönet a szíves vendéglátásért.

